

Εργαστήριο Σπουδών Φύλου και Ισότητας

Λ. Συγγρού 134, 1^{ος} όροφος, 17671 Αθήνα, τηλ. 210 9210177-8, fax 210 9210178

<http://www.genderpanteion.gr>, e-mail: gender@panteion.gr

Shally Shortall

**School of Sociology and Social Policy
Queens University Belfast**

**‘Η έμφυλη διάσταση της γεωργικής και αγροτικής
αναδιάρθρωσης: Μια μελέτη περίπτωσης στην Βόρεια Ιρλανδία*’**

**ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ
για το μάθημα**

«Υπαιθρος και Τοπική Ανάπτυξη»

**ακαδημαϊκά έτη
2003-2004
2004-2005**

**Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής
Διδάσκουσα :Επικ. Καθηγήτρια Θ. Ανθοπούλου**

**Η μετάφραση από τα αγγλικά έγινε από τον Μιχάλη Πέτρου με χρηματοδότηση του
προγράμματος «Σπουδές Φύλου και Ισότητας στις Πολιτικές και Κοινωνικές Επιστήμες»**

* **Gendered Agricultural and Rural Restructuring: A case study of Nothern Ireland**
Δημοσιεύτηκε στο: **Sociologia Ruralis**, Vol 42, Number 2, April 2002
© European Society for Rural Sociology, ISSN 0038-0199

Οι «σχέσεις των φύλων» είναι ένας πολύ ευρύς όρος, και τα νοήματα που θέτει είναι αποτέλεσμα σημαντικής συζήτησης. Η έννοια, έτσι όπως εισήχθη στην κοινωνιολογία, έλκει την προσοχή στις κοινωνικά δομημένες όψεις της διαφοράς ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες που διαχωρίζονται από τις βιολογικές διαφορές (Oakley, 1972). Μ' αυτόν τον τρόπο, έλκει την προσοχή στα πολιτιστικά ιδεώδη και στα στερεότυπα των ανδρών και των γυναικών, και σε ότι συχνά θεωρούν ιδιαίτερους έμφυλους ρόλους πράγμα το οποίο αντανakλά τις πολιτισμικές παραδόσεις παρά την βιολογική διαφορά.

Η μελέτη των αγροτισσών καθιέρωσε από καιρό την άποψη ότι, οι καταμερισμοί σύμφωνα με το φύλο στην γεωργία έχουν πολιτιστικές παρά βιολογικές βάσεις (Brandt 1995, Haugen 1998, Overbeek et al. 1998, Shotrall 1992, van der Burg 1994, Whatmore 1994). Επομένως, η έρευνα για την θέση των γυναικών σε πρωτοβουλίες αγροτικής ανάπτυξης εστίασε σε πολιτισμικούς και παραδοσιακούς παράγοντες, παρά σε βιολογικές διαφορές ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες, προκειμένου να εξηγήσουν τις διαφορές στα ποσοστά συμμετοχής (Clark 1997, Little and Austin 1996).

Το άρθρο αυτό εστιάζει σε δύο σχετικά με το φύλο αλλαγές που συνδέθηκαν με την γεωργική και την αγροτική αναδιάρθρωση που, εν μέρει τουλάχιστον, υποκινήθηκαν από την μεταρρύθμιση την Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ). Η πρώτη έχει σχέση με την αύξηση της μερικής απασχόλησης στην γεωργία (part time farming) καθώς και την αύξηση της εργασίας των γυναικών εκτός γεωργίας (off-farm work), φαινόμενα που συνδέθηκαν με την πτώση του αγροτικού εισοδήματος και τις μειωμένες επιδοτήσεις. Η δεύτερη έχει σχέση με την συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική και τις πρακτικές της αγροτικής ανάπτυξης. Ο λόγος γι' αυτήν την εστίαση είναι ότι, και η μερική απασχόληση στην γεωργία και οι πρωτοβουλίες της αγροτικής ανάπτυξης μπορούν να θεωρηθούν ότι δυνητικά ενισχύουν την ισότητα των φύλων. Το εξω-αγροτικό εισόδημα (off-farm income) αποφέρει δυνητικά στις γυναίκες οικονομική ανεξαρτησία και τις τοποθετεί σε μια θέση, όπου περιμένουν και δέχονται περισσότερο ισότιμα μοιρασμένη εξουσία στην λήψη αποφάσεων σε ότι αφορά το νοικοκυριό (Rogers and DeBoer 2001). Κρατώντας αυτή την ιδιαίτερη ματιά στις αγρότισσες, έχει συζητηθεί το γεγονός ότι η εξω-αγροτική εργασία δίνει την δυνατότητα στις γυναίκες να προκαλέσουν την ανδρική κυριαρχία και να διεκδικήσουν την ανεξαρτησία τους στις αγροτικές δουλειές (O Hara, 1998). Ομοια, οι πρωτοβουλίες για την αγροτική ανάπτυξη θεωρήθηκαν ως μία συμμετοχική μορφή ανάπτυξης. Κατανοήθηκαν ως ότι προσφέρουν μια νέα μορφή διακυβέρνησης που είναι πιο περιεκτική, πιο αντιπροσωπευτική και πιο διαφανής. Θεωρήθηκαν ότι προσφέρουν την ευκαιρία να συμπεριληφθούν οι γυναίκες στις πολιτικές δομές κατά τρόπο που πρωτίτερα δεν είχε επιτευχθεί (Cornwall, 2000). Έτσι, είναι πιθανόν η μεταρρύθμιση της Κ.Α.Π να παρακινήσει τις μετασχηματισμένες κοινωνικές δομές (μερική απασχόληση στην γεωργία, περισσότερες αγροτικές αναπτυξιακές πρωτοβουλίες) να στοχεύσουν τις ανισότητες των φύλων. Εν τούτοις, συζητείται σ' αυτό το άρθρο, ότι τα πολιτιστικά και ιδεολογικά εμπόδια υπάρχουν, τόσο, που η αγροτική και γεωργική αναδιάρθρωση συντελούνται με τέτοιο τρόπο που εμπεριέχουν την έμφυλη διάσταση και υποστηρίζουν το κατεστημένο (status quo). Συζητείται, επίσης, ότι στο πλαίσιο της γεωργίας, η πρωτοκαθεδρία δίνεται στην γεωργική απασχόληση οδηγώντας το νοικοκυριό σε μια ιδεολογία όπου η γεωργία εξακολουθεί να θεωρείται ως η κύρια δραστηριότητά του ακόμα και αν έχει υποκατασταθεί από εξωγεωργική εργασία. Η γεωργία είναι διαποτισμένη από μια ισχυρή έμφυλη ιδεολογία που δεν μπορεί εύκολα να ταρακουνηθεί. Ομοια, οι πρωτοβουλίες για την αγροτική ανάπτυξη που αναπτύχθηκαν μέσα στις Διευθύνσεις Γεωργίας απορρόφησαν την ανδρική κουλτούρα και τις ιδεολογίες αυτών των οργανισμών.

Τα αγροτικά αναπτυξιακά προγράμματα υιοθέτησαν τους ανδρικούς κανόνες, και προκειμένου οι γυναίκες να μπορούν να συμμετέχουν σε αυτά, θα πρέπει να υιοθετήσουν το ανδρικό μοντέλο συμπεριφοράς. Δεν λέμε ότι οι έμφυλες ή πολιτιστικές ιδεολογίες είναι στατικές. Και αυτό, μάλιστα στην περίπτωση της Βόρειας Ιρλανδίας, όπου η ισότητα άρχισε να γίνεται σημαντική πτυχή μιας πολιτικής λύσης στην εν λόγω διαμάχη (Shortall, forthcoming). Η νομοθεσία της ισότητας που αναδύθηκε στην Βόρεια Ιρλανδία είναι μακριά από τον στόχο. Οι πολιτικές και οι πρακτικές τίθενται σε αμφισβήτηση όσον αφορά την

ισότητα, συμπεριλαμβάνοντας και την ισότητα των φύλων. Το κράτος, όπως σημειώνει ο Jessor (1994), δεν έχει και τόσο μια συνεκτική στρατηγική, αλλά αυτή αποτελεί περισσότερο μέρος της αμφισβήτησης και διαμάχης. Αυτό είναι ξεκάθαρο στις ανταγωνιστικές ιδεολογίες της νομοθεσίας περί ισότητας και στις παραδοσιακές πολιτιστικές πρακτικές. Παρά τη διαμάχη αυτή, η τρέχουσα φυσιογνωμία της γεωργικής και αγροτικής αναδιάρθρωσης δεν είναι αυτή που προωθεί σημαντικά την ισότητα των φύλων.

Τα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν εδώ αντλήθηκαν από ένα πρόσφατο ερευνητικό πρόγραμμα (Shortall and Kelly, 2001) [1]. Το Πρόγραμμα αφορούσε μία σε βάθος ανάλυση του ζητήματος της ισότητας των φύλων στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις και στις προκλήσεις που αντιμετώπισαν γυναίκες και άνδρες που ζουν και εργάζονται στις αγροτικές περιοχές (εκτός και εντός γεωργικών εκμεταλλεύσεων) υπό το φως των συνεχιζόμενων μεταρρυθμίσεων της Κ.Α.Π και την μετασχηματιζόμενη υπόσταση της γεωργίας στην Βόρεια Ιρλανδία. Το άρθρο δομείται ως εξής: πρώτον, παρουσιάζεται μια γενική άποψη της γεωργίας και της αγροτικής ανάπτυξης στην Βόρεια Ιρλανδία, συμπεριλαμβανομένης μιας περιγραφής της σπουδαιότητας της Κ.Α.Π. και των μεταρρυθμίσεων της. Στη συνέχεια, παρατίθενται τα στοιχεία του ερευνητικού προγράμματος. Το ουσιαστικό μέρος του άρθρου με τα ευρήματα της έρευνας παρουσιάζεται σε δύο τμήματα: γυναίκες και γεωργία, και, γυναίκες στην αγροτική ανάπτυξη. Κάθε ένα αρχίζει με μια γενική θεωρητική άποψη πριν παραθέσει τα ευρήματα της έρευνας. Η λογική γι' αυτή την δομή είναι ότι οι γυναίκες στην γεωργία [*αυτή καθ'εαυτή*] έχουν να κάνουν με τους ιδεολογικούς και πολιτιστικούς φραγμούς στο πλαίσιο της βιομηχανίας [*αγροβιομηχανικό πλέγμα*], ενώ οι γυναίκες της υπαίθρου [*γενικότερα*] συναντούν τους ιδεολογικούς και πολιτιστικούς φραγμούς στο πλαίσιο της επινόησης και εφαρμογής της χωρικής πολιτικής (spatial policy). Οι λογικές αιτίες τού να διαπραγματευτούμε αυτές τις δύο ομάδες γυναικών από κοινού σ' ένα άρθρο είναι πολλές, αλλά θα πρέπει να συμπεριλάβουμε και το γεγονός, ότι σε επίπεδο πολιτικής οι ομάδες αυτές υπεισέρχονται από κοινού στις πολιτικές της αγροτικής και της γεωργικής ανάπτυξης υπό την αιγίδα ενός ενιαίου κυβερνητικού τμήματος στην Βόρεια Ιρλανδία. Ωστόσο το πιο σημαντικό γι' αυτό το άρθρο είναι ότι, και οι δύο καταγεγραμμένες όψεις των ποικίλων ιδεολογικών και πολιτιστικών φραγμών εμποδίζουν την ισότητα των φύλων.

Γεωργία και αγροτική ανάπτυξη στην Βόρεια Ιρλανδία

Στην Βόρεια Ιρλανδία υπάρχουν περίπου 32.000 γεωργικές εκμεταλλεύσεις, η πλειοψηφία των οποίων είναι μικρά οικογενειακά αγροκτήματα. Ο μέσος όρος της έκτασης ενός αγροκτήματος είναι 35 εκτάρια και το 88% αυτών των αγροκτημάτων αξιολογούνται ως μικρά ή πολύ μικρά [2]. Οι κύριες γεωργικές δραστηριότητες είναι τα γαλακτοκομικά (16%) και η κτηνοτροφία (αγελαδοτροφία- προβατοτροφία, 70%). Παρόλο που υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός αγελαδοτροφικών και προβατοτροφικών εκμεταλλεύσεων, το 54% από αυτά είναι σε Λιγότερο Ευνοϊκές Περιοχές (Λ.Ε.Π) και στο σύνολό τους οι εκμεταλλεύσεις γαλακτοπαραγωγής τείνουν να είναι πιο επικερδής [3]. Ο αγροτικός τομέας αντιπροσωπεύει το 5% της απασχόλησης, κι όμως, σε σχέση με άλλες αναπτυσσόμενες οικονομίες, αυτό το ποσοστό έπεσε δραματικά τα τελευταία χρόνια. Οι Davis και Shortall (1999) εκτιμούν ότι από το 1995, το εισόδημα που προέρχεται από τον γεωργικό τομέα έπεσε κατά 79% σε πραγματικές συνθήκες. Πρόσφατα στοιχεία δείχνουν ότι ο τομέας καθαρό εισόδημα των γαλακτοκομικών αγροκτημάτων έπεσε από 24.578 λίρες το 1995 στις 3.489 λίρες το 1999/2000, και το αντίστοιχο εισόδημα των αγελαδοτροφικών και προβατοτροφικών εκμεταλλεύσεων των Λ.Ε.Π. έπεσε από τις 6.950 λίρες το 1995 στις 196 λίρες το 1999/2000 (Moss et al, 2000). Τα στοιχεία αυτά απεικονίζουν την πτωτική τάση των κλαδικών εισοδημάτων γενικά, και την επικράτηση των μικρών οικογενειακών αγροκτημάτων στον αγροτικό τομέα της Βόρειας Ιρλανδίας. Τα περισσότερα αγροκτήματα στην Βόρεια Ιρλανδία έτσι, γίνονται όλο και πιο εξαρτώμενα από τις επιχορηγήσεις, ειδικά τα μικρά αγροκτήματα με τα γελάδια και τα πρόβατα στις λιγότερο ευνοημένες περιοχές, των οποίων το καθαρό αγροτικό εισόδημα απαρτίζεται σχεδόν εξ'ολοκλήρου από τις πληρωμές

των εξισωτικών αποζημιώσεων (Shortall, 2000). Κατά συνέπεια, το 43% των αγροκτημάτων κατηγοριοποιήθηκαν ως μερικής απασχόλησης ενώ το γεωργικό εργατικό δυναμικό απαρτίζεται όλο και περισσότερο από μερικής απασχόλησης δυναμικό, εποχιακούς και περιστασιακούς εργαζόμενους (DARD, 2000).

Μια πρόσφατη εργασία για τα αγροτικά εισοδήματα (Moss et al, 2000) δείχνει ότι, ακόμα και το 1990, όταν τα αγροτικά εισοδήματα ήταν ιστορικά υψηλά στην Βόρεια Ιρλανδία, τα μέσα επίπεδα της οικογενειακής κατανάλωσης δεν ήταν διαθέσιμα σε όλους, παρά μόνο στα μεγαλύτερα αγροκτήματα και χωρίς να εξαντλούν το κεφάλαιο τους. Στο πλαίσιο αυτό, η οικογενειακή γεωργία συνέχισε εν μέσω εχθρικών οικονομικών συνθηκών, επειδή δεν λειτουργεί απλά ως «επιχείρηση» με την παραδοσιακή έννοια της λέξης. Η ύπαρξη εξωαγροτικού εισοδήματος από την εξωαγροτική απασχόληση ή τις οικονομικές μεταβιβάσεις, ήταν ένα σημαντικό στοιχείο για την συνέχιση πολλών κατά τάλλα αντι-οικονομικών μικρών αγροτικών εκμεταλλεύσεων. Συχνά, είναι οι γυναίκες που ψάχνουν στην πρώτη ευκαιρία για εξωαγροτική απασχόληση.

Η εκτιμώμενη αξία των εισροών από την Κοινή Αγροτική Πολιτική στην Βόρεια Ιρλανδία είναι 450 εκατομμύρια ευρώ κάθε χρόνο. Η υποστήριξη της αγοράς [*των τιμών αγροτικών προϊόντων*] εκτιμάται στα 150 εκατομμύρια ευρώ κάθε χρόνο και οι άμεσες πληρωμές στα 300 εκατομμύρια ευρώ κάθε χρόνο [4]. Το Σχέδιο των Διαρθρωτικών Ταμείων (Structural Funds Plan) για την Βόρεια Ιρλανδία, όπως επίσης και η ex ante αξιολόγηση [5], ταυτοποιεί την μεγάλη προσήλωση στις άμεσες πληρωμές με μια μεγάλη απειλή (Nothern Ireland Office, 1994a). Σημειώνει ότι η συμφωνία του Βερολίνου για τις Μεταρρυθμίσεις της ΚΑΠ άφησε τον γεωργικό τομέα να είναι ακόμα πολύ εξαρτημένος από την στήριξη των δημόσιων επιδοτήσεων και χωρίς καμμία ξεκάθαρη ένδειξη για τη μελλοντική κατεύθυνση της πολιτικής στήριξης ενώ τον εκθέτει στην πιθανή πρόκληση των διαπραγματεύσεων του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου. Περαιτέρω απελευθέρωση της γεωργικής υποστήριξης και του εμπορίου θα απαιτήσει δομικές προσαρμογές από τον γεωργικό τομέα για να ανταποκριθεί σε αυτές τις προκλήσεις και, αναπόφευκτα, επιπλέον, θα βάλει επιπρόσθετες εντάσεις στην αγροτική οικονομία και τις αγροτικές κοινότητες (Nothern Ireland Office, 1999a, p.87). Ωστόσο, οι άμεσες δυσκολίες που πέρασε η αγροτική κοινότητα στην Βόρεια Ιρλανδία, δεν συνδέθηκαν ακόμα και τόσο πολύ με τις μεταρρυθμίσεις της ΚΑΠ, αλλά μάλλον με την κρίση «των τρελλών αγελάδων» (BSE crisis), τον αντίκτυπο της υπερτίμησης της στερλίνας στις αγορές των ξένων αγορών συναλλάγματος και την πρόσφατη κλίση προς τα κάτω των διεθνών τιμών των αγροτικών προϊόντων.

Η κύρια περιοχή που βασίστηκαν οι πρωτοβουλίες για την αγροτική ανάπτυξη και χρηματοδοτήθηκε από τη Δ/νση Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης (DARD) από τα εμβάσματα του Τμήματος Αγροτικής Ανάπτυξης (RDD) έχει σχέση με το Άρθρο 33, του 1999, της Ε.Ε, του Κανονισμού για την Αγροτική Ανάπτυξη. Αυτές (οι πρωτοβουλίες) επιχορηγήθηκαν από το Τμήμα Προσανατολισμού του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Εγγυήσεων και Προσανατολισμού (FEOGA) [6]. Αξίζει να σημειώσουμε, ότι ενώ υπάρχει μια αυξανόμενη έμφαση σε περιοχές που βασίζονται στην αγροτική ανάπτυξη, και ενώ περιμένουμε ότι αυτό θα συνεχισθεί, δεν συνοδεύεται από ένα ανάλογο ποσό χρηματοδότησης. Ενώ οι ετήσιοι πόροι της ΚΑΠ εκτιμώνται στα 45 εκατομμύρια ευρώ στην Βόρεια Ιρλανδία, ο προϋπολογισμός για το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης είναι 130 εκατομμύρια ευρώ για όλη την περίοδο 2000 – 2006 [7]. Για την πιθανή επίπτωση αυτών των αλλαγών στην γεωργική και αγροτική ανάπτυξη στην Βόρεια Ιρλανδία ενημερώθηκε η κεντρική ομάδα του προγράμματος για την αναθεώρηση της ΚΑΠ ως προς την «έμφυλη στεγανότητα» της. Ό,τι αρχικά εμφανίζεται ως ουδέτερη σχετικά με το φύλο πολιτική ενέχει τελικά έμφυλες διαστάσεις για τις αγροτικές οικογένειες και για τη διαμόρφωση αγροτικών αναπτυξιακών πρωτοβουλιών.

Η Έρευνα: μία γενική άποψη

Αυτό το άρθρο σκιαγραφεί τα ευρήματα μια πρόσφατης εμπειριστατωμένης έρευνας που πραγματοποιήθηκε στην Βόρεια Ιρλανδία, το 2000, για να διερευνήσει τα έμφυλα στεγανά των Μεταρρυθμίσεων της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής. Το πρόγραμμα χρησιμοποίησε ένα συνδυασμό ερευνητικών μεθόδων: έρευνα με συνεντεύξεις γραφείου σε κυβερνητικούς, ημιδημόσιους, εθελοντικούς και κοινοτικούς οργανισμούς, ομαδικές συνεντεύξεις με άνδρες και γυναίκες που ζουν σε αγροκτήματα και που δεν ζουν σε αγροκτήματα σε αγροτικές περιοχές. Η βιογραφική πληροφόρηση συλλέχτηκε από τους συμμετέχοντες στις ομαδικές συνεντεύξεις. Συνολικά, 30 συνεντεύξεις διεξήχθησαν σε σχετικούς οργανισμούς, συμπεριλαμβανομένων και των συνεντεύξεων στη Διεύθυνση Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης (DARD), οργανισμούς σε τοπικό επίπεδο και σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης που διαπραγματεύονται την νομοθεσία για την ισότητα, αγροτικούς οργανισμούς, γυναικεία δίκτυα, γεωργικούς οργανισμούς, και οργανισμούς που διαπραγματεύονται ζητήματα ισότητας. Όλες εκτός από 4 συνεντεύξεις [8] μαγνητοφωνήθηκαν και βγήκαν σε αντίγραφα. Ένα σύνολο 12 ομαδικών συνεντεύξεων [9] διεξήχθησαν κατά μήκος της Βόρειας Ιρλανδίας. Έξι συνεντεύξεις με γυναίκες σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις, τέσσερις με άνδρες σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις και δύο με γυναίκες που ζουν σε αγροτικές περιοχές αλλά όχι σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις. Αυτές οι εστιακές ομάδες (focus groups) δομήθηκαν για να αντιπροσωπεύσουν τους κύριους τύπους της γεωργίας κατά μήκος της Βόρειας Ιρλανδίας. Οι συμμετέχοντες σε κάθε ομάδα παρουσίαζαν ένα φάσμα ηλικιακών ομάδων και μεγέθους γεωργικών εκμεταλλεύσεων ενώ έγιναν προσπάθειες να διασφαλιστεί η ακριβής αντιπροσώπευση και των δύο θρησκευτικών κοινοτήτων (Shotrall and Kelly, 2001, για περαιτέρω λεπτομέρειες). Ένα σύνολο από 107 ανθρώπους συμμετείχαν στις δώδεκα ομαδικές συνεντεύξεις: 30 άνδρες σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις, 52 γυναίκες σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις και 25 γυναίκες σε αγροτικές περιοχές. Ο μέσος όρος του αριθμού των συμμετεχόντων ήταν οκτώ ανά ομάδα. Οι ομάδες με περισσότερους από έξι συμμετέχοντες διασπάστηκαν σε υπο-ομάδες ενώ προσελήφθησαν επιπρόσθετα άτομα για τον συντονισμό. Κάθε ομάδα πήρε περίπου δύο ώρες, μια ώρα και σαράντα πέντε λεπτά για τη συζήτηση και ένα τέταρτο της ώρας για τις εισαγωγές.

Το κύριο αντικείμενο της έρευνας ήταν να διερευνηθεί αν οι μεταρρυθμίσεις της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής έχουν διαφορετικές επιπτώσεις σε άνδρες και γυναίκες σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις, και σε άνδρες και γυναίκες σε αγροτικές περιοχές. Το άρθρο εστιάζει κυρίως στις έμφυλες διαστάσεις/υπαινιγμούς σε ότι αφορά τόσο στην αύξηση της μερικής απασχόλησης στη γεωργία και της απασχόλησης εκτός γεωργίας όσο και στη συμμετοχή στην πολιτική και τις πρακτικές της αγροτικής ανάπτυξης. Και η μερικής απασχόλησης γεωργία και οι αγροτικές αναπτυξιακές πρωτοβουλίες μπορούν να θεωρηθούν ότι δυνητικά προωθούν την ισότητα των φύλων. Ωστόσο, όπως η έρευνα δείχνει, οι ιδεολογικοί και πολιτιστικοί φραγμοί είναι τέτοιοι που και τα δύο αυτά φαινόμενα αναπτύσσονται κατά έμφυλο τρόπο που υποστηρίζουν το κατεστημένο.

Άνδρες, γυναίκες και γεωργία

Από κοινού με την υπόλοιπη Ευρώπη, η γενική αντίληψη για την γεωργία είναι ότι ένας ιδιώτης αγρότης διευθύνει μια αγροτική εκμετάλλευση και είναι άνδρας. Όμως, στο μεγαλύτερο μέρος της Ευρώπης αυτό είναι αναληθές, εφόσον ο κανόνας είναι η ύπαρξη οικογενειακών εκμεταλλεύσεων ενώ πολλές γυναίκες ζουν σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις και δουλεύουν με πλήρη ή μερική απασχόληση στην αγροτική επιχείρηση. Η τυπική είσοδος της γυναίκας στην γεωργία και την οικογενειακή αγροτική εκμετάλλευση γίνεται μέσω του γάμου. Η όλη σχέση των γυναικών με την γεωργία διαμορφώθηκε από την διαδρομή εισόδου τους και την θέση τους μέσα στην οικογενειακή εκμετάλλευση. Αυτό επιδρά στο ρόλο των γυναικών στους γεωργικούς οργανισμούς και στις πολιτικές για την γεωργία (Shortall, 1999). Ωστόσο, είναι η εργασία των γυναικών εκτός αγροκτήματος, παρά μέσα στο αγρόκτημα, που αποκτά όλο και μεγαλύτερη σημασία για την επιβίωση της

οικογενειακής εκμετάλλευσης. Καθώς δεν υπάρχει ακόμη καμία διαθέσιμη στατιστική πληροφόρηση στην Βόρεια Ιρλανδία για τον αριθμό των γυναικών που δουλεύουν εκτός γεωργικής εκμετάλλευσης, εντούτοις, ότι έρευνα υπάρχει, δείχνει ότι πιθανόν πάνω από το 50% ή και περισσότερο δουλεύουν εκτός αγροκτήματος (Moss, 2000). Η έρευνα δείχνει ότι, σε πολλές περιπτώσεις η πρωταρχική παρακίνηση για να δουλέψουν εκτός αγροκτήματος είναι για να παράσχουν συμπληρωματικό εισόδημα στο αγροτικό εισόδημα ώστε να μπορέσουν να συνεχίσουν την αγροτική δραστηριότητα (Moss, 2000).

Μεταρρυθμίσεις της ΚΑΠ: προχωρώντας προς την μερικής απασχόλησης γεωργία: έμφυλες διαστάσεις

Δεν υπάρχει, σχεδόν, αμφιβολία ότι περαιτέρω μεταρρυθμίσεις της ΚΑΠ θα επιταχύνουν την πορεία προς την μερικής απασχόλησης γεωργία. Τόσο το Σχέδιο των Διαρθρωτικών Ταμείων (Structural Funds Plan) για την Βόρεια Ιρλανδία όσο και οι πολιτικές της Διεύθυνσης Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης (DARD) δείχνουν την προσδοκία ότι, αυτός είναι ο δρόμος για το μέλλον. Όπως θα δείξουν τα αποσπάσματα από την έρευνα, και οι αγρότες το βλέπουν ως την πιθανή εξέλιξη για την γεωργία. Η μερικής απασχόλησης γεωργία παρουσιάζεται, συχνά, ευέλικτη και προσαρμόσιμη στις αγωνιώδεις προσπάθειες του αγροτικού νοικοκυριού για επιβίωση. Θεωρείται ζωτικά σημαντική για την συντήρηση μιας οικογένειας που βασίζεται στην γεωργία, και είναι συνήθως οι γυναίκες που επιδιώκουν αυτή την εκδοχή σε πρώτη ευκαιρία (Blekesaume et al, 1993; Blekesaume, 1997; Fuller 1984; Gasson and Errington 1993).

Υπάρχει ένας καθιερωμένος κορμός έρευνας σχετικά με τις συζυγικές σχέσεις, τα οικογενειακά νοικοκυριά και το εισόδημα των γυναικών. Η σχολή της «διαπραγμάτευσης των πόρων» πραγματεύεται ότι, οι γυναίκες που συνεισφέρουν περισσότερο στο οικογενειακό εισόδημα, περιμένουν και παίρνουν περισσότερο ισότιμο μερίδιο στην εξουσία λήψης αποφάσεων (Blood and Wolfe, 1960; Blumstein and Schwartz, 1983; Rogers and DeBoer, 2001) καθώς και στις ευθύνες της οικογενειακής δουλειάς. Αυτό δεν συμβαίνει χωρίς κόστος για τους άνδρες. Η οικονομική συνεισφορά των γυναικών μπορεί να επηρεάσει αρνητικά την καλή εικόνα των ανδρών υπονοώντας ότι, είναι ανίκανοι να εκπληρώσουν τον ρόλο τους ως «κομιστή του ψωμιού» (Rogers and DeBoer, 2001). Η έρευνα δείχνει ότι, ενώ πολλοί άνδρες απορρίπτουν τους στενούς ορισμούς του ανδρισμού που περιορίζουν τους οικογενειακούς τους ρόλους στην οικονομική συνεισφορά, πολλοί συνεχίζουν να προσδιορίζουν τους εαυτούς τους καταρχήν ως «κουβαλητές» και φέρουν βαρέως τις κοινωνικές αλλαγές που κάνουν αυτόν τον προσδιορισμό πιο δύσκολο (Giapattari, 2001). Η σχολή της «έμφυλης ιδεολογίας», από την άλλη, λέει ότι, όπου οι γυναίκες είναι ενεργές στην αγορά εργασίας, δεν υπάρχει απαραίτητα καμία σημαντική επαναδιαπραγμάτευση των δουλειών του σπιτιού ή της φροντίδας των παιδιών (Morris, 1990; West and Zimmerman, 1987). Περαιτέρω, δεν είναι η αυξημένη συνεισφορά πόρων που οδήγησε στην επαναδιαπραγμάτευση των οικιακών εργασιών αλλά μάλλον οι έμφυλες ιδεολογίες (Layte, 1998; West and Zimmerman, 1987). Εξετάζοντας αυτή την μετατόπιση για το ποιος καταλαμβάνει τον ρόλο του «κομιστή του ψωμιού», ενώ υποστηρίζεται μια τέτοια βιομηχανία της παράδοσης, μας επιτρέπεται να ρίξουμε εμπειρικό φως στις συζητήσεις της σχετικής βιβλιογραφίας. Μας επιτρέπει, επίσης, να εξετάσουμε αν, οι αυξανόμενοι πόροι των γυναικών συμβάλλουν σε σημαντική επαναδιαπραγμάτευση των οικιακών ευθυνών και σε προσδοκίες αναφορικά με τους ρόλους των φύλων. Η βιβλιογραφία θέτει μια ατομιστική άποψη. Ωστόσο, τα αγροτικά νοικοκυριά απαιτούν ανάλυση σε επίπεδο νοικοκυριού (Kelly and Shortall, 2002; Wheelock and Oughton 1996) προκειμένου να ερευνηθεί τι σημαίνει η εκτός γεωργίας εργασία των γυναικών για τις προσδοκίες των γυναικών σχετικά με τους ρόλους των φύλων και τον καταμερισμό της εργασίας μέσα στην αγροτική οικογένεια. Συζητείται ότι, η εργασία των γυναικών εκτός γεωργίας είναι μέρος της στρατηγικής επιβίωσης του αγροτικού νοικοκυριού για να διατηρήσουν την γεωργική εκμετάλλευση και την απασχόληση των ανδρών σαν αγρότες. Η απασχόλησή τους συνεχίζει να θεωρείται ως η

πρωταρχική και δεν υπάρχει καμία έκδηλη επαναδιαπραγμάτευση για τους έμφυλους ρόλους ή τις οικιακές υποχρεώσεις. Κατά μία έννοια, τα κέρδη των γυναικών εκτός γεωργίας συνεχίζουν να τις καθιστούν αόρατες, επειδή είναι αυτή η δουλειά που επιτρέπει την συνεχή παρουσία της γεωργίας ως η πρωταρχική οικογενειακή απασχόληση. Το βάρος της παράδοσης και της ιδεολογίας διαιωνίζει την άποψη ότι, η γεωργία είναι η «πραγματική» απασχόληση του νοικοκυριού, ακόμα και αν δεν είναι οικονομικά βιώσιμη.

Τα ευρήματα

Κίνητρα για την εκτός γεωργίας εργασία

91% των γυναικών από το δείγμα μας ήταν από 35 χρονών. 51% των γυναικών που συμμετείχαν στις ομάδες (focus group) εργάζονταν εκτός γεωργίας και 35% των ανδρών που συμμετείχαν στις ομάδες είχαν συζύγους που εργάζονταν εκτός γεωργίας. Η πλειοψηφία εισήλθαν ή επιστρέψαν στην αγορά εργασίας τα τελευταία χρόνια. Η πρωταρχική παρακίνηση των γυναικών για εκτός γεωργίας εργασία ήταν η οικονομική ανάγκη. Ωστόσο, δεν ήταν, μόνο, η οικογενειακή οικονομική ανάγκη, αλλά και η ανάγκη να υποστηρίξουν οικονομικά την αγροτική επιχείρηση. Η ατομική επιθυμία για απασχόληση εκτός αγροκτήματος σπάνια παρουσιάστηκε, μάλλον η συνέχιση της οικογενειακής εκμετάλλευσης ήταν ο κύριος λόγος:

«Θα προτιμούσα να άφηνα την δουλειά, αλλά είναι αναγκαία. Βοηθάει στην εκπαίδευση των παιδιών και χρειάζεται για το αγροτικό εισόδημα. Είναι μια μεγάλη μοναχική μέρα για τον αγρότη μόνο του. Η γυναίκα του, με το να είναι εκεί βοηθάει στο να διατηρήσει την καλή πνευματική υγεία». (Κεντρική ομάδα 9: γυναίκες στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις)

«Ο άντρας μου με θέλει εκεί για παρέα. Αλλά του αρέσει κιόλας να είμαι έξω και να βγάζω χρήματα». (Ομάδα 8: γυναίκες στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις)

«Πήγα να δουλέψω εκτός αγροκτήματος ως κοινωνικός λειτουργός, ύστερα από 33 χρόνια γάμου και δουλειάς μέσα στο αγρόκτημα. Ενθουσιάστηκα όταν πληρώθηκα για πρώτη φορά, αφού κέρδιζα 4.16 λίρες την ώρα, και θυμήθηκα ότι, για πολλές εβδομάδες δεν είχα ούτε 5 λίρες στο πορτοφόλι μου για όλη τη εβδομάδα. Μετά από αυτό θύμωσα, όταν σκέφτηκα πόσο πιο πολύ είχα δουλέψει όντας στο σπίτι για όλα αυτά τα χρόνια χωρίς να έχω πληρωθεί. Αν κάθε αγρότισσα ήταν να παίρνει έναν μισθό εκτός αγροκτήματος κάθε μήνα, πόσα περισσότερα θα πρέπει να βγάζει το αγρόκτημα; Κάτι τέτοιο πρέπει να συμβεί για να δείξει, τι κάνει η δουλειά των γυναικών». (Ομάδα 2: γυναίκες στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις)

«Τα αγροκτήματα δεν θα υπήρχαν χωρίς τις επιδοτήσεις. Αν οι επιδοτήσεις σταματήσουν, τότε η εκτός γεωργίας εργασία, και για τον αγρότη και για την γυναίκα θα γίνει πιο σημαντική. Είναι πιο γρήγορο και πιο εύκολο για τις γυναίκες να βρίσκουν δουλειά εκτός αγροκτήματος». (Ομάδα 11: γυναίκες στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις)

Και οι άνδρες παρουσίασαν, επίσης, ως πρωταρχικό λόγο της εκτός γεωργίας εργασίας των γυναικών ως οικονομική αναγκαιότητα:

«Πολλές γυναίκες αγροτών πρέπει να έχουν ανεξάρτητο εισόδημα. Πρέπει να δουλεύουν. Αυτό δεν είναι και τόσο άσχημο για εκείνη επειδή είναι έξω. Εκείνος είναι σπίτι. Πιεσμένος, ξέροντας ότι δουλεύει για πολύ λίγα». (Ομάδα 1: άνδρες στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις)

«Η γυναίκα μου είναι δασκάλα πλήρους απασχόλησης. Είμαι πολύ τυχερός». (Ομάδα 6: άνδρες στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις)

Τα παραπάνω αποσπάσματα δείχνουν ανάγλυφα ότι, οι γυναίκες βλέπουν το εκτός γεωργίας εισόδημα σαν έναν τρόπο για να διατηρήσουν την επιβίωση της αγροτικής εκμετάλλευσης. Δεδομένου ότι, σε πολλές περιπτώσεις η εκμετάλλευση χάνει χρήματα και ότι η γεωργία δεν είναι μια λογική οικονομική απόφαση. Ωστόσο, όπως πραγματεύεται η σχολή της έμφυλης ιδεολογίας, αυτή είναι μιά περίπτωση όπου ξεκάθαρα η μια δουλειά εκλαμβάνεται ως πιο σημαντική από την άλλη (Tichenor, 1999). Σε πολλές περιπτώσεις, οι γυναίκες συζήτησαν για τη δουλειά «έξω», χωρίς ουσιαστικά να λένε σε τι δουλεύουν. Η έρευνα έδειξε ότι το να κατέχεις γη είναι μια πηγή κοινωνικής θέσης και γοήτρου, άσχετα με το εισόδημα που βγάζεις από την γη (Hanna and Commins, 1992 [10]). Πέρα από τη διατήρηση της κατάστασης των ανδρών ως αγρότες, οι γυναίκες διατηρούν και την κατάσταση του νοικοκυριού.

Εμφυλοι πόροι:κατάσταση και εισόδημα

Η εκτός γεωργίας εργασία των γυναικών εξηγήθηκε ως στρατηγική επιβίωσης της αγροτικής οικογένειας, η οποία διακριτικά συντηρεί την απασχόληση των ανδρών τους. Ενώ οι γυναίκες δεν συζήτησαν ανοικτά τη διατήρηση της απασχόλησης των ανδρών τους, συζήτησαν για την εκτός γεωργίας εργασία ως μέσο συντήρησης της καλής πνευματικής κατάστασης των συζύγων τους. Ήταν πολύ συνειδητοποιημένες για την ανεξαρτησία της γεωργίας και τις δυσκολίες που θα μπορούσε να θέσει στους άνδρες τους ή επανένταξή τους στην αγορά εργασίας. Και πάλι, η απόφαση να αναλάβουν δουλειά εκτός αγροκτήματος ανακοινώθηκε ως απόφαση του αγροτικού οικογενειακού νοικοκυριού, σε αυτή την περίπτωση παρακινήθηκε από δεσμούς αγάπης και στοργής:

«Στο μέλλον, πολλοί μικροί αγρότες θα φύγουν από την γεωργία. Η μερικής απασχόλησης γεωργία και η μερική απασχόληση θα είναι ο δρόμος. Αλλά που είναι αυτές οι δουλειές; Πως μπορούν οι άνδρες, μετά από τόσα χρόνια να δουλέψουν έξω;» (Ομάδα 9: γυναίκες στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις)

«Οι αυτοκτονίες έχουν καταστροφικό αποτέλεσμα. Θα έπρεπε να γίνονται εξετάσεις υγείας, εξετάσεις πίεσης αίματος και κάτι τέτοια, να είναι διαθέσιμα στην αγορά για να παρακινούν τους αγρότες να κάνουν έναν έλεγχο της υγείας τους και ίσως να το συζητήσουν. Οι αγρότες δεν θα διαθέσουν χρόνο να κλείσουν ένα ραντεβού και να πάνε να δούνε τον γιατρό». (Ομάδα 10: γυναίκες στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις)

«Δεν είναι εύκολο να φύγεις από την γεωργία. Πως θα αισθανόταν ο άνδρας μου να παίρνει διαταγές από κάποιον άλλον; Και η υπερηφάνειά του;» (Ομάδα 2: γυναίκες στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις)

«Είναι δύσκολο για άνδρες με αγροτικές καταβολές, μαθημένοι να είναι ανεξάρτητοι, να δουλέψουν για κάποιο άλλο άτομο». (Ομάδα 10: γυναίκες στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις)

Με το να είναι κανείς αυτοαπασχολούμενος, όπως και το να είναι αγρότης, είναι μεγάλης σημασίας για τους άνδρες που δουλεύουν στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις. Οι γυναίκες κάνουν ότι μπορούν για να επιτρέψουν στους συντρόφους τους να κρατηθούν σε αυτή την εργασιακή κατάσταση. Υπάρχει ένα αυξημένο ιατρικό ενδιαφέρον σχετικά με τις επιπτώσεις της αλλαγής της γεωργικής βιομηχανίας στην πνευματική ευημερία των ανδρών [11]. Οι γυναίκες αναλαμβάνουν εκτός γεωργίας δουλειά σε μια προσπάθεια να αλαφρώσουν από τις οικονομικές πιέσεις. Ωστόσο, γνωρίζουν ότι αυτή η στρατηγική μπορεί να περιορίσει την δική τους συνεισφορά στην εκμετάλλευση και ότι αφήνουν τους άνδρες τους σε ένα πιο απομονωμένο εργασιακό περιβάλλον.

Εκπληρώνοντας τον ρόλο του κομιστή του ψωμιού (*breadwinner role*)

Οι γυναίκες δεν συζήτησαν την πιθανότητα η εξωγεωργική εργασία τους να προκαλέσει δυσκολίες στους άνδρες τους, δεδομένου ότι οι άνδρες δεν είναι πια οι πρωταρχικοί «κομιστές του ψωμιού». Οι γυναίκες μίλησαν για τους άνδρες τους ως αγρότες και, όταν ρωτήθηκαν στις ομάδες συζήτησης (*focus groups*) τι τύπο αγροκτήματος είχαν, απάντησαν με ποικίλους τρόπους: «ο άνδρας μου έχει αγρόκτημα με μοσχάρια και πρόβατα. Ασχολείται με τα γαλακτοκομικά». Οι άνδρες από την άλλη, μίλησαν για τις δυσκολίες που βρήκαν από την αλλαγή στις οικονομικές σχέσεις. Τα αποσπάσματα των λεγόμενων τους δείχνουν ανάγλυφα, επίσης, το κοινωνικό και ιστορικό πλαίσιο του νοικοκυριού. Μέρος της δυσκολίας τους προέρχεται από μια αίσθηση ότι απέτυχαν σε σχέση με τους πατεράδες τους που τους άφησαν το αγρόκτημα.

«Χωρίς την δουλειά των γυναικών εκτός αγροκτήματος, θα ήταν αδύνατον να συνεχίσουμε την γεωργία. Είναι σκληρό, ξέρεις, να ξέρεις ότι δεν είσαι εσύ αυτός που φέρνει το ψωμί πια». (Ομάδα 1: άνδρες στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις)

«Πήρα το οικογενειακό αγρόκτημα από τον πατέρα μου, και θέλω να το βελτιώσω και να το μεταβιβάσω. Ζω για την γεωργία και δεν εξασκώ την γεωργία για να ζω. Υπάρχει ένα αίσθημα υπερηφάνειας». (Ομάδα 4: άνδρες στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις)

«Καμιά φορά, τώρα, σκέφτομαι ότι οι άνδρες είναι οι σύζυγοι του σπιτιού. Κάνουμε τον γύρο του σχολείου, επειδή οι γυναίκες μας δουλεύουν πλήρες ωράριο». (Ομάδα 1: άνδρες στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις)

«Θα έπρεπε να υπάρχει κάποιο ετήσιο βοήθημα για να βοηθήσουν τις γυναίκες να μένουν σπίτι». (Ομάδα 6: άνδρες στα αγροκτήματα)

Διατηρώντας την γεωργία ως μια απασχόληση με έμφυλες διαστάσεις

Ενώ υπάρχει σημαντική ανησυχία σχετικά με την διαδοχή, η πατρογραμμική μεταβίβαση της γης από πατέρα σε γιο, παραμένει άθικτη. Οι γυναίκες και οι άνδρες ανησυχούν για το μέλλον των γιων τους που θα αναλάβουν το αγρόκτημα. Ανησυχούν για το πολύ χαμηλό εισόδημα της γεωργίας, και στην κατάστασή τους, είναι οι γυναίκες που, ουσιαστικά, διασφαλίζουν ότι θα υπάρχει περιουσία που θα περάσει στους γιους. Ήδη, δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι, θα υπάρξει ένας γιος που θα αντιμετωπίσει τα προβλήματα της γεωργίας στο μέλλον.

«Είναι δύσκολο να ενθαρρύνουμε την επόμενη γενιά. Οι αγρότες θέλουν οι γιοι τους να έχουν ένα επάγγελμα, όπως να έχουν και το αγρόκτημα». (Ομάδα 9: γυναίκες στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις)

«Είναι δύσκολο να ενθαρρύνουμε ενσυνείδητα τον γιο μας να αναλάβει, όταν ξέρεις ότι στο μέλλον μπορεί να μην είναι σε θέση να μπορεί να αγοράσει ένα ζευγάρι παπούτσια για τα παιδιά του». (Ομάδα 5: γυναίκες στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις)

«Έχω μια κόρη, το μεγαλύτερο παιδί, που θέλει τη γεωργία. Αλλά ο πατέρας της και τα αδέρφια της, που καλλιεργούν μαζί, εσκεμμένα την αποθαρρύνουν και της αρνούνται τις ευκαιρίες να αποκτήσει εμπειρίες στο αγρόκτημα. Αλλά είναι αποφασισμένη να πάει στο *Greemount*». (Ομάδα 11: γυναίκες στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις)

«Το μέλλον του αγροκτήματος είναι στα χέρια του γιου μου τώρα». (Ομάδα 4: άνδρες στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις)

Για να τελειώσουμε αυτό το μέρος, οι γυναίκες αναλαμβάνουν εκτός γεωργίας εργασία ως μέρος της στρατηγικής για την επιβίωση της οικογενειακής εκμετάλλευσης. Δεν υπάρχουν και πολλές ενδείξεις ότι, η εργασία των γυναικών εκτός γεωργίας οδήγησε στην επαναδιαπραγμάτευση των ρόλων για τη φροντίδα των παιδιών, τις δουλειές του σπιτιού ή τις ευθύνες της γεωργικής εκμετάλλευσης. Υπάρχουν αρκετές ενδείξεις ότι, οι άνδρες δυσκολεύονται να συμβιβαστούν με την αλλαγή της θέσης τους, τού να είναι οι κομιστές του ψωμιού στο αγροτικό νοικοκυριό. Ενώ, κατά τα φαινόμενα, υπάρχει δυνατότητα οι γυναίκες με την εκτός γεωργικής εκμετάλλευσης εργασία τους να παρέχουν τα μέσα για να διαπραγματεύονται πιο ευνοϊκές σχέσεις μεταξύ των φύλων στο πλαίσιο του αγροτικού νοικοκυριού, το βάρος της παραδοσιακής έμφυλης ιδεολογίας περιορίζει την έκταση που αυτό μπορεί να συμβαίνει. Γυρίζοντας, τώρα, να κοιτάξουμε τις γυναίκες στην αγροτική ανάπτυξη, θα παρατεθούν διαφορετικές περιστάσεις αλλά και παρεμφερή αποτελέσματα.

Άνδρες, γυναίκες και αγροτική ανάπτυξη στην Βόρεια Ιρλανδία

Θεωρητική γενική άποψη: γυναίκες στην αγροτική ανάπτυξη

Οι πρωτοβουλίες για την αγροτική ανάπτυξη, που καμιά φορά αποκαλούνται πρωτοβουλίες βασισμένες στην περιοχή (area-based initiatives), πιστεύεται ότι προσφέρουν μια πιο περιεκτική μορφή διακυβέρνησης (Edwards et al, 2000; Shortall, 1994). Θεωρούνται ότι έχουν μετατοπίσει την συμμετοχική ανάπτυξη από το περιθώριο στο κυρίως ρεύμα (Cornwall, 2000). Τα προγράμματα της αγροτικής ανάπτυξης κατανοήθηκαν ότι, περιλαμβάνουν ζητήματα όπως η ιδιότητα του πολίτη, η ενδυνάμωση και η ικανότητα αύξησης της αντιπροσώπευσης των προηγούμενα υπό- εκπροσωπούμενων και περιθωριοποιημένων ομάδων (Cornwall, 2000). Τα προγράμματα της αγροτικής ανάπτυξης συχνά θεωρούν τις γυναίκες ως μία από τις υπό-εκπροσωπούμενες ομάδες, όπως στην περίπτωση της Βόρειας Ιρλανδίας και σε επίπεδο Ε.Ε. Όμως, το πρόβλημα, συνήθως εντοπίζεται ως αριθμητικό: δεν υπάρχουν και τόσες γυναίκες που να έχουν εμπλακεί σε πρωτοβουλίες αγροτικής ανάπτυξης. Αυτή η αριθμητική εστίαση χρησιμεύει στην απλοποίηση της ανάλυσης των πολιτικών για το φύλο και για την αγροτική ανάπτυξη. Αντίθετα, το γεγονός ότι αυτή η περιεκτική μορφή διακυβέρνησης δεν αντιπροσωπεύει τις γυναίκες, απαιτεί μια ανάλυση τού πως οι πολιτικές της αγροτικής ανάπτυξης δομήθηκαν, ποιος τις ελέγχει και τι τύπο έμφυλης ιδεολογίας υιοθετούν.

Οι μελέτες για την αγροτική πολιτική τείνουν να αποφεύγουν αναφορές είτε για τις σχέσεις ανάμεσα στην πολιτική και την κατασκευή των έμφυλων ταυτοτήτων είτε για την λειτουργία των έμφυλων σχέσεων (Little and Jones, 2000). Από την έρευνά τους, οι Little and Jones (2000) υποστηρίζουν ότι ο ανδρικός έλεγχος της διαδικασίας αγροτικής ανάπτυξης και πολιτικής στηρίζει τις πατριαρχικές έμφυλες σχέσεις. Θεωρούν ότι, χρειάζεται να δοθεί μεγαλύτερη προσοχή στην κατασκευή της αγροτικής πολιτικής και στις προτεραιότητες που προϋποθέτει. Ισχυρίζονται, ότι η ανδρική κυριαρχία ενδυναμώθηκε μέσα από την διαδικασία δόμησης της πολιτικής, ευνοώντας ιδιαίτερα τις ανδρικές εργασιακές πρακτικές και αξίες (σ. 637).

Ισχυρίζονται, επίσης, ότι ενώ οι διαδικασίες παγκοσμιοποίησης συνδέονται με τις υπό – εθνικές δομές που ανέπτυξαν, παραμένει το κράτος το οποίο σκάβει το λάκο του (Jessop, 1994; Rankin, 2001). Είναι λογικό να υποθέσουμε ότι οι μάχες της εξουσίας, οι αντιφάσεις και οι κυρίαρχες ιδεολογίες μεταβιβάστηκαν από το κράτος σε υπό-εθνικά επίπεδα με τον ίδιο τρόπο που αυτές οι δομές κατασκευάστηκαν (Rankin, 2001). Η ιδεολογική προοπτική που υιοθετήθηκε από τις πρωτοβουλίες αγροτικής ανάπτυξης μπορούν, κάλλιστα, να αγκαλιάσουν τις παραδοσιακές έμφυλες ιδεολογίες. Είναι γι' αυτό τον λόγο, που η πιο πρόσφατη εμπεριστατωμένη έρευνα για τον ρόλο των γυναικών στην αγροτική ανάπτυξη πραγματεύεται μια πιο κριτική και σύνθετη ανάλυση της δόμησης και του χειρισμού των πρωτοβουλιών για την αγροτική ανάπτυξη και την έμφυλη ιδεολογία που προϋποθέτει (Little and Jones, 2000 Cornwall, 2000, Rankin, 2001). Το να εμπλέξουμε τις γυναίκες και το να

εξετάσουμε ζητήματα φύλου, είναι δύο πολύ διαφορετικά πράγματα. Όντως, ο εστιασμός στον αριθμό των γυναικών που ενεπλάκησαν σε πρωτοβουλίες αγροτικής ανάπτυξης είναι αφελές, επειδή μας αποσπά από την εξέταση των έμφυλων σχέσεων που υποκινούν οι αγροτικές πολιτικές, ενώ δίνει την εντύπωση ότι οι ανισότητες των φύλων διερευνώνται (Cornwall, 2000). Μια ιδεολογική προοπτική που αποδέχεται τις ανδρικές νόρμες μπορεί να εμμένει με αμείωτη ισχύ, αν η επικέντρωση γίνεται μόνο στις γυναίκες. Όταν η προσοχή φεύγει από την εμπλοκή των γυναικών στη διευθέτηση των έμφυλων σχέσεων, αποβαίνει προβληματικό να αντιμετωπίσουμε το πώς η χαμηλή συμμετοχή των γυναικών μπορεί να διευθετηθεί με την επικέντρωση αποκλειστικά στις γυναίκες.

Η Αγροτική ανάπτυξη στην Βόρεια Ιρλανδία

Θεσμικό πλαίσιο

Η αγροτική ανάπτυξη στην Βόρεια Ιρλανδία βρίσκεται υπό την αιγίδα της Διεύθυνσης Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης (DARD). Προηγούμενα, η Διεύθυνση Γεωργίας είχε αναλάβει αυτή την ευθύνη, το 1998. Το Τμήμα Αγροτικής Ανάπτυξης (RDD) έχει την ευθύνη της αγροτικής ανάπτυξης. Η Δ/ση Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης (DARD), στο παρελθόν χρεώθηκε ότι, έδωσε περιορισμένη προσοχή στην ισότητα, ειδικά την θρησκευτική και την ισότητα των φύλων (Επιτροπή Ισότητας, 1999, Osborne et al, 1996; Shortall, 1996). Σε επίπεδο οργανισμών, το Τμήμα Αγροτικής Ανάπτυξης (RDD) είναι μια ακόμη υποδιαίρεση της Διεύθυνσης Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης και μοιράζεται τα ήθη και την πολιτισμική ιδεολογία της Δ/σης. Επιπλέον, οι δυο κύριοι αγροτικοί αναπτυξιακοί οργανισμοί εμφανίζουν υπό-εκπροσώπηση των γυναικών στα συμβούλια της διοίκησής τους και σε ένα ανώτερο διαχειριστικό επίπεδο (Shortall and Kelly, 2001; Shortall 2002). Η θεσμική μηχανή δεν αντανakλά μόνο μια υπό-εκπροσώπηση των γυναικών. Αναπτύχθηκε μέσα σε έναν οργανισμό που έδωσε λίγη προσοχή στην ισότητα των φύλων στο παρελθόν, και είχε υιοθετήσει πρωταρχικά ανδρικές νόρμες στις αγροτικές πολιτικές της.

Στατιστική πληροφόρηση

Μαζί με την Ε.Ε, η οποία προσδιόρισε τις γυναίκες ως ομάδα στόχου για τα προγράμματα LEADER +, η Διεύθυνση Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης τις αντιμετώπισε, επίσης, και ως μια υπό-εκπροσωπούμενη ομάδα στις πρωτοβουλίες για την αγροτική ανάπτυξη. Κι όμως, ενώ υπάρχουν συχνές ρητορικές δηλώσεις που αφορούν στην δέσμευση για την αντιμετώπιση της αριθμητικής υπό-εκπροσώπησης των γυναικών, πολύ λίγη βασική πληροφόρηση έχει παραχθεί. Οι υπάρχουσες πληροφορίες για την συμμετοχή των γυναικών στις πρωτοβουλίες για την αγροτική ανάπτυξη είναι πολύ περιορισμένες. Μια διερεύνηση της διαθέσιμης βασικής πληροφορίας για τους βασικούς τομείς των αναπτυξιακών πρωτοβουλιών στην Βόρεια Ιρλανδία έδειξε ότι, δεν υπάρχει καμιά βασική γραμμή πληροφόρησης για να υπολογίσουμε τον βαθμό συμμετοχής των γυναικών σε αγροτικές αναπτυξιακές πρωτοβουλίες. Καμμία πληροφορία δεν υπάρχει σχετικά με τον αριθμό των γυναικών που ενεπλάκησαν σε εφαρμογές αυτών των προγραμμάτων. Αυτή η κατάσταση πρόκειται να αλλάξει, λόγω των κανονισμών της Ε.Ε και επειδή είναι απαραίτητο να αναπτυχθούν διαδικασίες παρακολούθησης που θα πρέπει ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της Νομοθεσίας Ισότητας. Εν τούτοις, δεδομένου ότι η Ε.Ε μπαίνει στην τρίτη φάση πολλών προγραμμάτων, και δεδομένων των συνεχιζόμενων κρατικών δεσμεύσεων για αύξηση της αντιπροσώπευσης των γυναικών στις αγροτικές αναπτυξιακές πρωτοβουλίες, μοιάζει πολύ μακρινή η ημέρα που θα αρχίσουν να συλλέγουν τις βασικές πληροφορίες. Η περιορισμένη στατιστική πληροφόρηση αντανakλά μια ιδιαίτερη ιδεολογική προοπτική: οι πληροφορίες συλλέχτηκαν με βάση τα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά ζητήματα που πιστεύεται ότι είναι σημαντικά για να προσδιοριστούν.

Ρωτώντας γυναίκες και άνδρες – που είναι οι γυναίκες;

Τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες θεώρησαν το παραδοσιακό νοικοκυριό των γυναικών και τα καθήκοντα της φροντίδας των παιδιών, ως εμπόδια για την συμμετοχή των γυναικών. Οι γυναίκες σχολίασαν ότι οι συναντήσεις τείνουν να γίνονται τις νυχτερινές ώρες και εν μέσω της βασικής φροντίδας των παιδιών. Το να πηγαίνουν στις συναντήσεις μπορεί να προκαλέσει αναστάτωση, ειδικά το χειμώνα. Κάποιες γυναίκες εξηγούν, επίσης, ότι είναι τόσο απασχολημένες με τις υποχρεώσεις της δουλειάς, τις δεσμεύσεις της οικογένειας, την φροντίδα των παιδιών και των μεγαλύτερων, την κοινωνική και την εθελοντική δουλειά, που απλά δεν έχουν τον χρόνο να αναλάβουν άλλες υποχρεώσεις.

Αρχικά, όλοι οι ερωτηθέντες άνδρες κατέδειξαν πρόθυμα τις γυναίκες σε θέσεις – κλειδιά στις ομάδες τους. Η εντύπωση που δόθηκε ήταν ότι δεν υπήρχαν εμπόδια για την συμμετοχή των γυναικών να εγγραφούν ως μέλη ή ότι αυτό δεν εξαρτώνταν από το αν είχαν χρόνο και αν ενδιαφέρονταν για την τοπική κοινότητά τους ή τις δραστηριότητες της ομάδας. Ωστόσο, όταν οι άνδρες ρωτήθηκαν, αναγνώρισαν το γεγονός ότι οι γυναίκες που θεωρήθηκαν υποδείγματα γυναικών σε θέσεις–κλειδιά στην αγροτική ανάπτυξη, είναι είτε γυναίκες μόνες είτε γυναίκες που τα παιδιά τους είχαν μεγαλώσει.

«Υποψιάζομαι ότι, αυτό συμβαίνει λόγω της κατάστασης του σπιτιού, η ανατροφή της οικογένειας και η έλλειψη βρεφονηπιακών διευκολύνσεων στην περιοχή για τους ανθρώπους που παρίστανται σε συναντήσεις τις απογευματινές ώρες. Οι άνδρες, όπως κι εγώ, κάνουμε δουλειές σχεδόν όλη μέρα, και αυτές οι συναντήσεις κατ' ανάγκη γίνονται το βράδυ. Νομίζω ότι είναι πιο δύσκολο για τις γυναίκες να το οργανώσουν και να πάνε σε πολλές συναντήσεις». (Ομάδα 1: άνδρες στην αγροτική ανάπτυξη).

«Οι συναντήσεις γίνονται σε ώρα που υποψιάζομαι ότι οι περισσότερες κυρίες είναι στο σπίτι φτιάχνοντας το βραδινό για τα παιδιά. Δεν το λέω αυτό με τρόπο υποτιμητικό ή κάτι τέτοιο, για τις οικιακές τους ευθύνες συμπίπτουν [με τις συναντήσεις] Δεν είμαι σωβινιστής με κανέναν τρόπο ή δεν νομίζω ότι οι άνδρες είναι καλύτεροι ή ανώτεροι από τις γυναίκες ή κάτι άλλο, απλώς νομίζω ότι αυτός είναι, ίσως, ο τρόπος που η οικογενειακή δομή έχει αναπτυχθεί». (Ομάδα 2: άνδρες στην Αγροτική Ανάπτυξη)

Αυτό δείχνει τους περιορισμούς όταν εστιάζουμε στην αριθμητική εκπροσώπηση των γυναικών, αντί να διερευνήσουμε τις σχέσεις των φύλων. Μπορεί κάλλιστα να είναι η περίπτωση κάποιων γυναικών, σ' ένα ιδιαίτερο στάδιο του κύκλου ζωή τους ή λόγω των επιλογών της ζωής τους, που έχουν μεγαλύτερη ικανότητα να συμμετέχουν στις αγροτικές αναπτυξιακές πρωτοβουλίες. Ακόμα κι αν η συμμετοχή αυτής της ομάδας γυναικών ήταν ίση με το ποσοστό συμμετοχής των ανδρών, δεν θα στεκόταν στα ιδεολογικά έμφυλα εμπόδια της συμμετοχής των περισσότερων γυναικών. Αυτό δεν μπορεί να συμβεί με το να εστιάζουμε μόνο στις γυναίκες. Τα ευρύτερα πολιτικά ζητήματα για το φύλο, όπως η ευθύνη των οικιακών εργασιών και των προστατευόμενων μελών, όσο και τα πολιτικά του ποιός αποφασίζει για τη χρονική στιγμή των συναντήσεων, έρχονται στο προσκήνιο. Είναι, επίσης, φανερό ότι υιοθετούνται οι ανδρικές νόρμες. Ενώ αναγνωρίζεται ότι οι συναντήσεις οργανώνονται σε ώρα που δεν βολεύει τις γυναίκες, αναγνωρίζεται, επίσης, ότι αυτό βολεύει τους άνδρες. Η ευθύνη για να πάνε σε μια συνάντηση, αποδίδεται περισσότερο στις γυναίκες, από το να υπάρχει κάποια άλλη κριτική σκέψη για τις έμφυλες σχέσεις που ενσωματώθηκαν σε αυτήν την πρακτική.

Η συμμόρφωση στον ανδρικό κανόνα

Ενώ η αριθμητική υπό-εκπροσώπηση των γυναικών αναφέρεται στα έγγραφα της Δ/νσης Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης (DARD), υπάρχει ένα νευραλγικό Δίκτυο Γυναικών στην Βόρεια Ιρλανδία που αναλαμβάνει την ανάπτυξη της εργασίας των γυναικών στις αγροτικές περιοχές. Ένας καλά εγκαθιδρυμένος Τομέας Γυναικών αναπτύχθηκε και παγιώθηκε τα τελευταία δώδεκα χρόνια. Ο οργανισμός Women's Resource and Development

Agency είναι ένας μη κυβερνητικός οργανισμός με οργανωμένα μέλη, που συμπεριλαμβάνει πάνω από εκατό δίκτυα γυναικών, ομάδες και οργανισμούς που εργάζονται σε ζητήματα ισότητας σε όλη την Βόρεια Ιρλανδία. Συμπεριλαμβάνει τα Δίκτυα Αγροτισσών Γυναικών που αναλαμβάνουν την ανάπτυξη της εργασίας των γυναικών στις αγροτικές περιοχές. Εκτιμάται ότι πάνω από 1.500 γυναίκες είναι μέλη των Αγροτικών Δικτύων. Κατά προσέγγιση, 10.700 γυναίκες το χρόνο έχουν πρόσβαση στις τοπικές μαθησιακές ευκαιρίες σε αυτά τα Δίκτυα, συμπεριλαμβάνοντας παροχές όπως πολιτική εκπαίδευση, κατάρτιση σε Πληροφοριακές Τεχνολογίες και τεχνικές διευκολύνσεων [12]. Οι αγροτικοί αναπτυξιακοί οργανισμοί αναφέρουν ότι όπου υπάρχει Δίκτυο Γυναικών στην περιοχή τους, υπάρχει και μεγαλύτερη συμμετοχή γυναικών στις γενικές πρωτοβουλίες της κοινότητας.

Δεδομένου αυτού του επίπεδου δραστηριότητας και δέσμευσης με και από τις γυναίκες, γιατί υποτίθεται ότι οι γυναίκες έχουν ανάγκη να «εμπλακούν» στις αγροτικές αναπτυξιακές πρωτοβουλίες; Είναι ξεκάθαρο ότι αγρότισσες είναι ενεργά δεσμευμένες σε αναπτυξιακές εργασίες. Το πρόβλημα σχετίζεται με τον καθορισμό της «ανάπτυξης» και την υιοθέτηση του ανδρικού κανόνα. Η εργασία που αναλαμβάνεται στο πλαίσιο των αγροτικών αναπτυξιακών πρωτοβουλιών, και χρηματοδοτείται από αυτά τα προγράμματα, θεωρείται εργασία σχετική με την ανάπτυξη. Πολλή από την εργασία των γυναικών δεν συμπίπτει καθαρά με τους όρους αυτών των προγραμμάτων ώστε να αξιολογηθούν τα προσόντα τους κατά τρόπο ώστε να χρηματοδοτηθούν. Αυτά τα προγράμματα τα χειρίζεται η Δ/ση Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης (DARD) και οι δυο κύριοι αγροτικοί αναπτυξιακοί οργανισμοί. Το κύριο ρεύμα των αναπτυξιακών προγραμμάτων εκπροσωπούν το ανδρικό μοντέλο (Rosilli, 2000) και είναι ενάντια σε αυτό βάσει του οποίου η συμμετοχή των γυναικών κρίνεται. Εναντι αυτού του ανδρικού κανόνα, η εργασία των Γυναικείων Δικτύων δεν αναγνωρίζεται ως εργασία ανάπτυξης, αλλά θεωρείται περισσότερο ως ένα είδος προοδευτικής κοινωνικής δραστηριότητας από γυναίκες για γυναίκες. Τα Γυναικεία Δίκτυα πιστεύουν ότι προσλαμβάνονται με αυτόν τον τρόπο, και διαρκώς τους ζητείται να «αποδεικνύουν» την αξία και την αναγκαιότητα της δουλειάς τους με έναν τρόπο που δεν αναμένεται από άλλους αναπτυξιακούς οργανισμούς. Ένα ερώτημα που αναδύεται από την Δ/ση Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης (DARD) σχετικά με τα δίκτυα είναι το εύρος στο οποίο τα γυναικεία δίκτυα προσδιορίζουν τις ανάγκες του γυναικείου τομέα. Το ερώτημα φαίνεται να τίθεται λάθος. Τα δίκτυα έχουν έναν αναπτυξιακό στόχο, και δεν έχουν σκοπό να είναι ένας οργανισμός-ομπρέλα για όλες τις ομάδες αγροτισσών. Τα Γυναικεία Δίκτυα νοιώθουν να γίνονται αντιληπτά με αυτόν τον τρόπο:

«Τα Γυναικεία Δίκτυα νοιώθουν ότι, πρέπει μονίμως να «αποδεικνύουν» την αξία της δουλειάς τους με έναν τρόπο που δεν είναι αναμενόμενος από άλλους αναπτυξιακούς οργανισμούς. Αισθάνονται ότι, παρόλο που έχουν ένα καταγεγραμμένο καταξιωμένο μονοπάτι, η αξία της δουλειάς τους και η ύπαρξή τους αμφισβητούνται συχνά. Αισθάνονται, επίσης, ότι χρειάζεται να διανύσουν μακρύ δρόμο για να πετύχουν πρόσβαση στην χρηματοδότηση» (Συνέντευξη, The Women's Resource and Development Agency)

Υπάρχει μια σημαντική αντίληψη για την διαρθρωτική συμπερίληψη του Αγροτικού Γυναικείου Τομέα. Για παράδειγμα, για να διασφαλίσουν μια πιο αποτελεσματική χρήση των τρεχόντων Ευρωπαϊκών χρηματοδοτήσεων, εγκαθιδρύθηκαν οι Τοπικές Στρατηγικές Εταιρικότητες. Ενώ αυτές οι εταιρικότητες (συμπεριλαμβανομένων και αυτών των αγροτικών περιοχών) δηλώνουν ως αντικειμενική την συμπερίληψη των γυναικών, οι νέες Τοπικές Στρατηγικές Εταιρικότητες (Local Strategy Partnerships) δεν έχουν μια σχεδιασμένη θέση για τα Γυναικεία Δίκτυα. Αναγνωρίζοντας και υποστηρίζοντας την υποδομή που ήδη υπάρχει, είναι ένα σημαντικό μέσο για την διασφάλιση της εκπροσώπησης των γυναικών στις γενικές αγροτικές αναπτυξιακές πρωτοβουλίες.

Ο ανδρικός κανόνας εμποδίζει την αναγνώριση της αναπτυξιακής υπόστασης των Αγροτικών Γυναικείων Δικτύων. Δεν «ταιριάζουν» με το εργασιακό πλαίσιο της DARD, ή με τους δυο κύριους αγροτικούς αναπτυξιακούς οργανισμούς. Αντίθετα, η προσοχή στην αριθμητική εκπροσώπηση κάνει φανερή την επίστρωση με την οποία προσδιορίζεται η

ισότητα των φύλων στην αγροτική ανάπτυξη, ενώ τα Αγροτικά Γυναικεία Δίκτυα κουτσαίνουν με τις περιορισμένες χρηματοδοτήσεις, χωρίς αναγνώριση, και υπό – εκπροσωπούμενα στις δομές της λήψης αποφάσεων. Οι πόροι, η αναγνώριση και η εκπροσώπηση είναι κεντρικά ζητήματα στις σχέσεις των φύλων στην αγροτική αναπτυξιακή πολιτική και πρακτική, και χρειάζονται περαιτέρω ανάλυση.

Συμπεράσματα

Αυτό το άρθρο επικέντρωσε σε δυο ιδιαίτερες αλλαγές που σχετίζονται με το φύλο και συνδέονται με την γεωργική και την αγροτική αναδιάρθρωση, που, εν μέρει τουλάχιστον, υποκινήθηκε από τις μεταρρυθμίσεις της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής. Τόσο η μερική απασχόληση στη γεωργία όσο και οι αγροτικές αναπτυξιακές πρωτοβουλίες μπορεί να θεωρηθούν ότι εν δυνάμει προωθούν την ισότητα των φύλων. Στην περίπτωση των γυναικών που εργάζονται στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις, υπάρχουν λίγες ενδείξεις ότι η εργασία εκτός αγροκτήματος οδηγεί στην ισότητα των φύλων. Από πολλές απόψεις, η εργασία των γυναικών εκτός γεωργίας δεν θεωρείται ότι ενισχύει το ατομικό εισόδημα ή την ατομική οικονομική ανεξαρτησία, αλλά μάλλον θεωρείται ως μία συνεισφορά στο αγροτικό οικογενειακό νοικοκυριό. Οι γυναίκες δεσμεύονται απέναντι στις οικογένειές τους και στις αγροτικές εκμεταλλεύσεις, μέσω στρατηγικών επιβίωσης, να εξασφαλίσουν την επιβίωση και την ευημερία και των δύο. Κατά μία περιεργή έννοια, είναι η εκτός γεωργίας εργασία των γυναικών που διατηρεί την γεωργική ανδρική παρουσία. Η δουλειά εκτός γεωργίας επιχορηγεί την αγροτική εκμετάλλευση. Και αυτό δεν συμβαίνει χωρίς κόστος για τους άνδρες, οι οποίοι σε μεγάλο βαθμό γίνονται μάρτυρες αγροτικής αυτοκτονίας και κατάθλιψης. Όταν φτάνουμε να κοιτάξουμε την εργασία των αγροτισσών εκτός γεωργίας οι σχολές σκέψης της «διαπραγμάτευσης των πόρων» και της «έμφυλης ιδεολογίας» φαίνονται ανεπαρκείς. Τα κίνητρα των γυναικών για αναζήτηση δουλειάς εκτός γεωργίας πρέπει να αναζητηθούν σε επίπεδο νοικοκυριού. Σε επίπεδο αγροτικού νοικοκυριού, η έμφυλη υπόσταση της γεωργικής παράδοσης, ο έμφυλος έλεγχος στους πόρους και η έμφυλη κατασκευή της γεωργικής βιομηχανίας, όλα θα μεσολαβήσουν στη σημαντικότητα της εργασίας των γυναικών εκτός γεωργίας ως ένα μέσο για την προώθηση της ισότητας των φύλων στη γεωργία. Δεν είναι μόνο οι άνδρες και οι γυναίκες στη γεωργία που «κάνουν το φύλο» (West and Zimmerman, 1987), υπάρχει επίσης, και η πατρογονική γραμμή. Οι άνδρες κοινωνικοποιήθηκαν να γίνουν αγρότες, επειδή ήταν άνδρες, και έτσι συνέβη και προς τα πίσω στην πατρογονική γραμμή. Το πολιτιστικό βάρος αυτού είναι σημαντικό και φανερό από την άποψη ότι η εκτός γεωργίας εργασία υποκαθιστά την κύρια (που χάνει) οικογενειακή δραστηριότητα. Επομένως, η εργασία των γυναικών εκτός γεωργικής εκμετάλλευσης δίνει στις γυναίκες οικονομική ανεξαρτησία και την δυνατότητα να διαπραγματευτούν περισσότερο ισότιμες σχέσεις στο αγροτικό νοικοκυριό. Εν τούτοις, η ισχυρή έμφυλη ιδεολογία στην γεωργία μεσολαβεί σε αυτή την ανάπτυξη, περιορίζοντας τον αντίκτυπο της εργασίας εκτός αγροκτήματος στις έμφυλες σχέσεις εντός του αγροτικού νοικοκυριού και διατηρεί την αντίληψη της γεωργίας ως την πρωταρχική δραστηριότητα του νοικοκυριού.

Οι αγροτικές αναπτυξιακές πρωτοβουλίες θεωρούνται ότι προσφέρουν μια νέα μορφή διακυβέρνησης που είναι πιο περιεκτική, πιο αντιπροσωπευτική και πιο διαφανής. Θεωρείται ότι παρέχουν τη ευκαιρία να συμπεριλάβουν τις γυναίκες στις πολιτικές δομές με έναν τρόπο, που πρωτίτερα δεν είχε επιτευχθεί. Εν τούτοις, στην πραγματικότητα, τα ισχυρά προγράμματα που εμφανίζονται περιεκτικά και μεταρρυθμιστικά, μπορεί να γυρίσουν στο να είναι υποστηρικτικά του κατεστημένου, το οποίο είναι πολύ άνισο απέναντι στις γυναίκες. Η διαφορά που ταυτίστηκε από την Cornwall (2001) ανάμεσα «στις γυναίκες που εμπλέκονται» και στο «στοχευμένο φύλο» φαίνεται, όταν εξετάζονται τα αγροτικά αναπτυξιακά προγράμματα. Η προσέγγιση της αγροτικής ανάπτυξης μπορεί να άλλαξε αλλά η ιδιαίτερη έμφυλη ιδεολογία παραμένει. Αυτό χωρίς αμφιβολία συνδέεται με τον ανδρικό θεσμικό μηχανισμό που διαχειρίζεται τα αγροτικά αναπτυξιακά προγράμματα. Εν τούτοις, αυτό είναι

πιο φανερό στην προσέγγιση «γυναίκες που προστίθενται και κινούνται» σε επίπεδο πολιτικής. Η ύπαρξη, και ο αποκλεισμός, των Γυναικείων Δικτύων δείχνουν ότι ο τύπος της αγροτικής ανάπτυξης που οργανώθηκε από την Διεύθυνση Γεωργικής και Αγροτικής Ανάπτυξης (DARD) και οι κύριοι αγροτικοί αναπτυξιακοί οργανισμοί, όλοι ανδρικοί πολιτισμικά, και στους οποίους κυριαρχούν οι άνδρες, θεωρούνται ως ο κανόνας. Η επικέντρωση αποβαίνει η αριθμητική συμπερίληψη των γυναικών σε αυτά τα προγράμματα, παρά η αμφισβήτηση των έμφυλων σχέσεων δύναμης που επιτρέπουν τον δομικό αποκλεισμό των γυναικών. Τα αγροτικά αναπτυξιακά προγράμματα μπορεί να αντιπροσωπεύουν ένα πιο συμμετοχικό μοντέλο ανάπτυξης, αλλά πρέπει να αγωνιστούν για τους ιδεολογικούς φραγμούς που σταματούν την πρόοδο της ισότητας των φύλων.

Υπάρχει ευνοϊκή νομοθεσία για την ισότητα, αλλά δεν πρέπει να αναπαράγει την επίστρωση ότι όλα τώρα είναι καλά. Σίγουρα αλλάζει την κατάσταση και μεγαλώνει τον αγώνα και την διαμάχη ανάμεσα σε φιλελεύθερες έμφυλες ιδεολογίες και πιο παραδοσιακές απόψεις. Εντούτοις, υπάρχει μια χρονική υστέρηση ανάμεσα στην δομική αλλαγή και την αλλαγή σε επίπεδο οργανισμών. Χρειάζεται επαγρύπνηση για να διασφαλιστεί ότι, οι μη ευνοϊκές σχέσεις των φύλων δεν ενσωματώνονται με μια νέα μορφή στα τρέχοντα προγράμματα.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1 Η μελέτη ανατέθηκε από έναν μη κυβερνητικό οργανισμό και χρηματοδοτήθηκε από το Πρόγραμμα για την Ειρήνη και τη Συμφιλίωση. Ολοκληρώθηκε τον Ιούνιο του 2001. Η μελέτη αυτή βασίστηκε σε μια προηγούμενη πιλοτική έρευνα που εκπονήθηκε το 1999 και, επίσης χρηματοδοτήθηκε από το Πρόγραμμα για την Ειρήνη και τη Συμφιλίωση.

2 Λιγότερο από 8 ESUs ή μία ή λιγότερο από 1 μονάδα εργασίας σύμφωνα με την ex ante αξιολόγηση των Διαρθρωτικών Ταμείων, Northern Ireland Office, 1999b.

3 Τα γαλακτοπαραγωγά κοπάδια της Βόρειας Ιρλανδίας είναι από τα μεγαλύτερα στην Ευρώπη (DARD 2000).

4 DARD προσωπική επικοινωνία, 2001.

5 Το Σχέδιο των Διαρθρωτικών Ταμείων για την Βόρεια Ιρλανδία, είναι το έγγραφο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που ρυθμίζει τους Διαρθρωτικούς πόρους που υποστηρίζουν τα Επιχειρησιακά Προγράμματα και τις Κοινοτικές Πρωτοβουλίες για την Β.Ιρλανδία κατά την τρέχουσα περίοδο σχεδιασμού (2000-2006).

6 Γνωστό επίσης και ως FEOGA (γαλλ.)

7 Εκτιμάται ότι 1-2% του προϋπολογισμού της ΚΑΠ πηγαίνει στην αγροτική ανάπτυξη περιοχών: RDD Division, DARD, προσωπική επικοινωνία, Ιανουάριος 2001.

8 Σε αυτές τις περιπτώσεις οι ερωτηθέντες δεν επιθυμούσαν να καταγραφεί η συνέντευξή τους.

9 Αρχικά είχαν σχεδιασθεί να πραγματοποιηθούν 18 γκρουπ συνεντεύξεων, αλλά το ξέσπασμα του αφθώδη πυρετού, που περιόρισε σοβαρά τις μετακινήσεις στις αγροτικές περιοχές, εμπόδισε την αποπεράτωση των υπόλοιπων έξι. Η μεθοδολογία της έρευνας ξανασχεδιάστηκε και πραγματοποιήθηκαν τηλεφωνικές συνεντεύξεις.

10 Στην εντυπωσιακή τους έρευνα οι Hannan και Commins έδειξαν ότι το εκπαιδευτικό επίπεδο των παιδιών των αρχηγών των μικρών εκμεταλλεύσεων είναι αισθητά υψηλότερο από αυτό των χειρόνακτων εργατών, ακόμα και αν τα ετήσια εισοδήματα και των δύο είναι παραπλήσια. Η ερμηνεία τους είναι ότι οι μικροί αγρότες ανήκουν στην ομάδα των ιδιοκτητών γης και ως εκ τούτου έχουν πολύ μεγαλύτερες φιλοδοξίες για την εκπαίδευση των παιδιών τους.

11 Αυτό ήταν ένα κεντρικό θέμα του ετήσιου Συνεδρίου των UK Rural General Practitioners Belfast, April, 2001.

12 Women's Resource and Development Agency and the Rural Women's Networks (2001) Strategic Plan.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Blekesaune, A. (1997) *An analysis of structural changes within farm households between 1975 and 1990*. University of Trondheim, Report no 6/96

Blekesaune, A., W. Haney and M. Haugen (1993) On the question of the feminisation of production on part-time farms: evidence from Norway. *Rural Sociology* 58 (i) pp. 111-129

Blumstein, P and P. Schwartz (1983) *American Couples: Money, work and sex* (New York: William Morrow)

Booth, A., D. Johnson, L White and J. Edwards (1984) Women, outside employment and marital instability American. *Journal of Sociology* 90 pp. 567-583

Brandth, B. 1995 Rural Masculinity in Transition-Gender Images in Tractor Advertisements. *Journal of Rural Studies* ii (2) pp 123-133

Bryden J, It Watson, C. Storey and J Van Alphen (1996) *Community Involvement and Rural Policy* (Edinburgh: The Scottish Office)

Ciabattari, T (2001) Changes in Men's Conservative Gender Ideologies: Cohort and Period Influences. *Gender and Society* 15 (4) pp. 574-591

Clark, C. (1997) *Rural Women: Gender relations and socio-economic change*. Rural Forum Scotland Policy Briefing Document (Edinburgh: Rural Forum)

Cornwall, A. (2000) *Making a Difference? Gender and Participatory Development*. IDS Discussion Paper 378 (Brighton: Institute of Development Studies)

DARD (2000) *The agricultural census in Northern Ireland* (Belfast: DARD)

Davis, J. and S. Shortall (1999) Towards a brave liberal world? Living with European policies. Pp182-216 in J. Davis ed., *Rural Change in Ireland* (Belfast Institute of Irish Studies)

Edwards, B., M. Goodwin, S. Pemberton and M. Woods (2000) *Partnership working in rural regeneration: Governance and empowerment* (London: Policy Press)

Equality Commission for Northern Ireland (1999) *Gaps in Stats: Gender and official statistics in Northern Ireland* (Belfast: Equality Commission)

First Report of the Fourth Joint Committee on Women's Rights (1994) *Women and Rural Development* (Dublin; Government Publications)

Fuller, A. (1984) part-time farming: the enigmas and the realities. *Research in Rural Sociology and Development* i pp.187-219

Gasson, R (1992) Farmers' wives: their contribution to the farm business. *Journal of Agricultural Economics* 43 pp. 74-87

Gasson, R. and A. Errington. (1993) *The Farm Family Business* (Wallingford: CAB International)

Haugen. M. (1998) Gendering of farming. *European Journal of Women's Studies* 5 (i) pp. 133-153

Hunter, I. (2000) *WTO, EU Enlargement and CAP Reform-Background Briefing*. Unpublished document (Belfast: DARD)

Juvancic. L and J. Bryden (1998) *Rural Development and European Enlargement and the WTO Trade Talks* Report of the 1998 Arkleton Seminar (Oxford: The Arkleton Trust)

Jessop. B. (1990) *State Theory. Putting the Capitalist State in its Place* (Cambridge Polity Press)

Kelly. R. and S. Shortall (2002) 'Farmers' Wives': Women who are off-farm breadwinners & the implications for on-farm gender relations. *Journal of Sociology* 38 (4) forthcoming.

Little, J and P. Austin (1996) Women and the Rural Idyll. *Journal of Rural Studies* 12 pp. 101-111

Little, J and O. Jones (2000) Masculinity. Gender and Rural Policy. *Rural Sociology* 65(4) pp.621-639

McPherson, J. and L. Smith-Lovin (1986) Sex Segregation in Voluntary Organizations. *American Sociological Review* 51 pp. 61-79

Morris. L (1990) *The Workings of the Household* (Cambridge: Polity Press)

Moss, J.E., C.J. Jack. M. Wallace and S.A. McEneaney (2000) *Securing the future of small family farms: the off-farm solution*. Paper presented at the European Rural Policy at the Crossroads, The Arkleton Research Centre, University of Aberdeen June 29th July 1st-2000

Northern Ireland Office (1999a) *The Northern Ireland Structural Funds Plan* (Belfast: Northern Ireland Office)

Northern Ireland Office (1999b) *Ex-ante evaluation of the Northern Ireland Structural Funds Plan*. (Belfast Northern Ireland Office)

O'Hara, P. (1998) *Partners in Production? Women, farm and family in Ireland* (New York: Berghahn Books)

Oakley, A (1972) *Sex, Gender and Society London* (London: Maurice Temple Smith)

Overbeek, G., S. Efstratoglou. M. Haugen and E. Saraceno (1998). *Labour situation and strategies of farm women in diversified rural areas of Europe* (Brussels: European Commission)

Pahl, J. (1989) *Money and Marriage* (Basingstoke Macmillan Education)

Popielarz. P. (1999) (In) Voluntary Association: A multilevel Analysis of Gender Segregation in Voluntary Organizations. *Gender and Society* 13 (2) pp. 234-250

Rankin, K. (2001) Governing development: neoliberalism, microcredit, and rational

economic woman. *Economy and Society* 30 (i) pp. 18-37

Reimer B. (1986) Women as Farm labour. *Rural Sociology* 51 (2) pp.143-155.

Rogers. S. and D. DeBoer (2001) Changes in Wives' Income: Effects on Marital Happiness, Psychological Well-Being, and the Risk of Divorce. *Journal of Marriage and Family* 63 pp.473-479

Rosilli, M. (2000) Introduction. Pp. 1-23 in M. Rosilli ed., *Gender Policies in the European Union* (New York, Oxford: Peter Lang).

Shortall, S (forthcoming) *Politics, Gender and the Farmyard: Political Restructuring in Northern Ireland*

Shortall, S. (2002) *Case Study. The role rural women play in sustainable agriculture and rural development in Northern Ireland*. Report commissioned by the FAO of the United Nations for FAO Seminar on Women and the Family in Rural Development Geneva, October.

Shortall, S, and M. Shucksmith (2001) Rural development in practice: issues arising in Scotland and Northern Ireland. *Community Development Journal* 36 (2) pp. 122-134

Shortall, S. (1999) *Gender and Power -Women and Farming* (London, Macmillan)

Shortall, S. (1992) Power Analysis and Farm Wives: An Empirical Study of the Power Relationships Affecting Women on Irish Farms. *Sociologia Ruralis*)XXXII 4 pp 431-451

Shortall, S. (1994) The Irish Rural Development Paradigm - an Explontory Analysis. *The Economic and Social Review* 25(3) pp. 233-261.

Shortall, S. (1996) What are the New Approaches to Rural Development *Economic and Social Review* 27 (3) pp. 286-305

Shortall, S. (1997) Gender, Power and Farming: Northern Ireland, Canada and. Norway Compared. In A. Byrne and M. Leonard eds., *Women in Irish Society A Sociological Profile* (Belfast, Beyond the Pale Publications)

Shortall, S. and R. Kelly (2001) *Gender Proofing CAP Reforms* (Belfast: Rural Community Network)

Tichenor, V. (1999) Status and Income as Gendered Resources: The Case of Marital Power. *Journal of Marriage and the Family* 6i pp. 638-650

Van der Burg, M. (1994) From Categories to Dimensions of Identities. Pp 121-135 in M. van der Burg and M. Enderveld eds., *Women on Family Farms- Gender Research, EC Policies and New Perspectives* (Wageningen; Circle for Rural European Studies)

Whatmore, S. (1994) Theoretical Achievements and Challenges in European Rural Gender Studies. In M. van der Burg and M. Enderveld eds., *Women on Family Farms - Gender Research, EC Policies and New Perspectives* (Wageningen; Circle for Rural European Studies)

Women's Resource and Development Agency and the Rural Women's Networks (2001) *Strategic Plan* (Belfast: WRDA)

Wozniak, P. & K. Scholl, (1990) Employment Motivations of Farm Spouses *Lifestyles ii*
(4) pp. 321-342